

**LIETUVOS RESPUBLIKOS NEPILNAMEČIŲ APSAUGOS NUO NEIGIAMO
VIEŠOSIOS INFORMACIJOS POVEIKIO ĮSTATYMO NR. IX-1067 4 STRAIPSNIO
PAKEITIMO ĮSTATYMO PROJEKTO
AIŠKINAMASIS RAŠTAS**

1. Įstatymo projekto rengimą paskatinusios priežastys. Įstatymo projekto tikslai ir uždaviniai.

Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo Nr. IX-1067 4 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas (toliau – Įstatymo projektas) parengtas siekiant užtikrinti 2023 m. sausio 23 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – ir EŽTT) Didžiosios kolegijos priimto sprendimo byloje Macatė prieš Lietuvą (peticijos Nr. 61435/19) (toliau – EŽTT sprendimas) įvykdymą.

EŽTT sprendimas priimtas byloje, kuri susijusi su pareiškėjos Neringos Dangvydės Macatės parašyta ir 2013 m. gruodį išleista vaikų literatūros knyga „Gintarinė širdis“. Ši knyga susideda iš šešių pasakų rinkinio, iš kurių dvi vaizduoja tos pačios lyties asmenų santuoką, ir skirta 9–10 metų vaikams. Po išleidimo knygos platinimas buvo laikinai sustabdytas, vadovaujantis Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo (toliau – Įstatymas) 4 straipsnio 2 dalies 16 punktu, o vėliau buvo atnaujintas po to, kai knyga buvo paženklinta įspėjamuoju ženklu, kad knygos turinys gali pakenkti jaunesniems nei 14 metų vaikams.

Išnagrinėjęs pareiškėjos bylą, EŽTT konstatavo, kad priemonėmis, kurių imtasi prieš pareiškėjos knygą, buvo siekiama apriboti vaikų prieigą prie informacijos, kurioje tos pačios lyties asmenų santykiai iš esmės yra lygiaverčiai skirtingų lyčių santykiams, ir padarė išvadą, kad šiomis priemonėmis nesiekama teisėto tikslo pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 10 straipsnio 2 dalį, taip pat konstatavo Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 10 straipsnio pažeidimą.

EŽTT sprendime tvirtai laikėsi nuomonės, kad priemonės, kuriomis ribojama vaikų prieiga prie informacijos apie tos pačios lyties santykius remiantis tik seksualine orientacija, turi platesnį socialinį poveikį. Tokios priemonės, neatsižvelgiant į tai, ar jos yra tiesiogiai įtvirtintos teisės aktuose, ar priimamos kiekvienu konkrečiu atveju, rodo, kad valdžios institucijos teikia pirmenybę tam tikrų rūšių santykiams ir šeimoms, o ne kitoms – kad jos mano, jog skirtingų lyčių santykiai yra socialiai priimtinesni ir vertingesni nei tos pačios lyties asmenų santykiai, taip prisidedant prie nuolatinio pastarųjų stigmatizavimo. Todėl tokie apribojimai, nors ir taikomi tik tam tikroje srityje ir nėra plataus poveikio, yra nesuderinami su demokratinės visuomenės lygybės, pliuralizmo ir tolerancijos sąvokomis.

Taigi, pareiškėjos teisės į saviraiškos laisvę ribojimas remiantis dabar galiojančia Įstatymo 4 straipsnio 2 dalies 16 punkto redakcija yra nesuderinamas su Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 10-uoju straipsniu (teisė į saviraiškos laisvę).

Vadovaujantis Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 46 straipsniu, Lietuvai kyla besąlyginė pareiga įvykdyti EŽTT sprendimą. Be to, 2023 m. birželio 5-7 d. vykusio 1468-ojo posėdžio metu Europos Tarybos Ministrų komitetas dėl bylos Macatė prieš Lietuvą sudėtingumo nusprendė jai taikyti sustiprintą vykdymo priežiūrą.

Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatos įpareigoja gerbti asmens saviraiškos teisę, privatų ir jo šeimos gyvenimą, draudžia asmenų diskriminaciją. Panašūs įpareigojimai nustatyti ir Europos Sąjungos teisėje. Kaip ne kartą yra konstatavęs Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, Europos Sąjungos teisės normos yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis (Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d., 2014 m. liepos 11 d., 2019 m. sausio 11 d. nutarimai).

Europos Sąjungos sutarties 2 straipsnyje *inter alia* nustatyta, kad Europos Sąjunga yra grindžiama šiomis vertybėmis: pagarba žmogaus orumui, laisve, demokratija, lygybe, teisine valstybe ir pagarba žmogaus teisėms, įskaitant mažumoms priklausančių asmenų teises; šios vertybės yra bendros valstybėms narėms, gyvenančioms visuomenėje, kurioje vyrauja pliuralizmas,

nediskriminavimas, tolerancija, teisingumas, solidarumas ir moterų bei vyrų lygybė. Pagal Europos Sąjungos sutarties 6 straipsnio 1 dalį Europos Sąjunga pripažįsta 2000 m. gruodžio 7 d. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje (toliau – Chartija), patikslintoje 2007 m. gruodžio 12 d. Strasbūre, išdėstytas teises, laisves ir principus. Chartijos 11 straipsnis taip pat įtvirtina teisę į saviraiškos laisvę, kuri apima laisvę gauti ir skleisti informaciją bei idėjas. Pagal Chartijos 21 straipsnio „Diskriminacijos uždraudimas“ 1 dalį draudžiama bet kokia diskriminacija, ypač dėl asmens lyties, rasės, odos spalvos, tautinės ar socialinės kilmės, genetinių bruožų, kalbos, religijos ar tikėjimo, politinių ar kitokių pažiūrų, priklausymo tautinei mažumai, turtinės padėties, gimimo, negalios, amžiaus, seksualinės orientacijos.

Konstitucinis Teismas 2019 m. spalio 11 d. priimtame nutarime, pasisakydamas dėl konstitucinės šeimos sampratos migracijos srityje, taip pat yra konstatavęs, kad Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 straipsnyje įtvirtintu asmenų lygybės principu ir diskriminacijos draudimu yra saugomos ir ginamos visos šeimos, atitinkančios konstitucinę šeimą, kuri yra neutrali lyties požiūriu, sampratą, pagrįstą nuolatinio ar ilgalaikio pobūdžio šeimos narių santykių turiniu, t. y. grindžiamą šeimos narių tarpusavio atsakomybe, supratimu, emociniu prierašumu, pagalba ir panašiais ryšiais bei savanorišku apsisprendimu prisiimti tam tikras teises ir pareigas.

EŽTT priimtų sprendimų vykdymas yra Lietuvos Respublikos prisiimtas tarptautinis įsipareigojimas, kurio būtina laikytis. Įstatymo projektu ir siekiama įgyvendinti EŽTT sprendimą ir užtikrinti Įstatymo nuostatų atitikimą Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijai, užtikrinti, kad Įstatymo taikymas ateityje atitiktų minėtoje konvencijoje, Chartijoje ir Konstitucijoje įtvirtintas principines vertybes ir nurodytas nuostatas.

2. Įstatymo projekto iniciatoriai ir rengėjai.

Įstatymo projektą parengė Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija.

3. Kaip šiuo metu yra reguliuojami Įstatymo projekte aptarti teisiniai santykiai.

Įstatymo 4 straipsnio 2 dalies 16 punktas nurodo, kad neigiamą poveikį nepilnamečiams darančiai informacijai priskiriama viešoji informacija, kuria niekinamos šeimos vertybės, skatinama kitokia, negu Konstitucijoje ir Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse įtvirtinta, santuokos sudarymo ir šeimos kūrimo samprata.

4. Siūlomos naujos teisinio reguliavimo nuostatos ir kokių teigiamų rezultatų laukiama.

Įstatymo 4 straipsnio 2 dalies 16 punkto nuostatos, EŽTT sprendimu pripažintos nesuderinamos su Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 10 straipsniu. EŽTT minėtame sprendime nurodė, kad, įvertinus įstatymo projekto, kuriuo buvo inicijuoti Įstatymo 4 straipsnio 2 dalies 16 punkto pakeitimai, lydimosioje medžiagoje pateiktą argumentaciją ir diskusijų Lietuvos Respublikos Seime turinį, pagrindinis Įstatymo 4 straipsnio 2 dalies 16 punkto nuostatų tikslas buvo riboti informaciją apie tos pačios lyties asmenų santykius, nes tiek Konstitucijoje, tiek Civilinio kodekso nuostatose numatyta tik vyro ir moters santuoka, o Lietuvos teisės aktai nesuteikia galimybės teisiškai pripažinti tos pačios lyties asmenų sąjungų. Be to, EŽTT sprendime aptarti atvejai, kai šiame punkte įtvirtintas pagrindas buvo taikytas praktikoje, buvo susiję su informacija apie netradicinės orientacijos asmenis. Žurnalistų etikos inspektorius tarnyba taip pat nurodė, kad Įstatymo 4 straipsnio 2 dalies 16 punkto nuostata nebuvo taikyta nuo 2014 metų. Įvertinant ir tai, kad šiame punkte vartojamos sąvokos nėra apibrėžtos, jos gali būti traktuojamos skirtingai, dėl ko gali kilti prielaidos netinkamai taikyti šias nuostatas ateityje, Įstatymo projektu siūloma atsisakyti Įstatymo 4 straipsnio 2 dalies 16 punkto.

Siūlomas teisinis reguliavimas pašalins galimybę diskriminaciniu būdu riboti saviraiškos laisvę, panaikins Įstatymo nuostatų ir galimo jų taikymo nesuderinamumą su Konstitucinio Teismo doktrina bei pamatiniais žmogaus teisių apsaugos principais, įtvirtintais Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje, Europos Sąjungos teisėje.

Atkreiptinas dėmesys, kad eilė tarptautinių organizacijų ir žmogaus teisių apsaugos mechanizmų, įskaitant Europos komisiją kovai su rasizmu ir netolerancija (2016 m.), Jungtinių Tautų

Žmogaus teisių tarybą (2022 m.) ir Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komitetą (2018 m.), nuolatos atkreipia Lietuvos Respublikos dėmesį dėl būtinybės tobulinti Įstatymo 4 straipsnio 2 dalies 16 punktą ir nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kurio taikymas nesudarytų prielaidų neproporcingai (t. y. diskriminaciniu būdu) riboti galimybę skleisti viešąją informaciją. Tinkamas EŽTT priimtų sprendimų vykdymas yra Lietuvos Respublikos pareiga, minėtų nuostatų ir rekomendacijų įgyvendinimo delsimas neišvengiamai kenkia Lietuvos Respublikos reputacijai tarptautinėje erdvėje, paliekant Lietuvą greta valstybių, kurios kritikuojamos dėl žmogaus teisių negerbimo, laikomos nedemokratinėmis ar net teroristinėmis.

Paminėtina ir tai, kad Europos Sąjungoje tik viena valstybė turi panašias, į kitos seksualinės orientacijos asmenų teisių paneigimą orientuotas nuostatas, susijusias su saviraiškos laisve – dėl Vengrijos parlamento priimtų teisės aktų pakeitimų, kuriais buvo siekiama uždrausti arba apriboti prieigą prie turinio, kuriame vaizduojama „lytis, atitinkanti lytį gimimo metu, lyties pasikeitimą ar homoseksualumą“, jaunesniems nei 18 metų asmenims, 2021 m. liepos mėn. Europos Komisija pradėjo pažeidimo nagrinėjimo procedūrą prieš šią šalį. Šių priimtų teisės aktų pagrindu Vengrijos administracinė institucija įpareigojo knygos leidėją atitinkamai pažymėti knygas, kuriose yra, pvz., netradicinės seksualinės orientacijos ar lytį pakeitusių personažų. 2022 m. liepos mėn. Europos Komisija nusprendė dėl šio pažeidimo kreiptis į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą, šioje byloje Europos Komisiją palaiko ir kitos įstojusios valstybės narės (Airija, Belgija, Nyderlandai ir Liuksemburgas).

Priėmus Įstatymo projektu siūlomą teisinį reguliavimą, bus efektyviai užtikrinamas Lietuvos Respublikos priimtų tarptautinių įsipareigojimų laikymasis, Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje, Konstitucijoje, Europos Sąjungos teisėje, Chartijoje įtvirtintų vertybių – demokratijos, pagarbos žmogaus teisėms įgyvendinimas.

5. Numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo rezultatai, galimos neigiamos priimto įstatymo pasekmės ir kokių priemonių reikėtų imtis, kad tokių pasekmių būtų išvengta.

Įstatymo projektu siūlomo teisinio reguliavimo laukiami teigiami rezultatai aptarti šio aiškinamojo rašto 4 dalyje. Teisinio reguliavimo neigiamų pasekmių nenumatoma.

6. Galima priimto įstatymo įtaka kriminogeninei situacijai, korupcijai.

Priimtas įstatymas neigiamos įtakos kriminogeninei situacijai ir korupcijai neturės. Priešingai, priimtas Įstatymo projektas leis didinti toleranciją visuomenėje, sukurs prielaidas neapykantos nusikaltimų prevencijai.

7. Galima priimto įstatymo įgyvendinimo įtaka verslo sąlygoms ir jo plėtrai.

Įstatymo projekto priėmimas tiesioginės įtakos verslo sąlygoms ir jo plėtrai neturės. Vis dėlto netiesiogiai Įstatymo projekto priėmimas pagerintų Lietuvos Respublikos matomumą kaip Europos Sąjungos principines vertybes užtikrinančios, vakarietiškos, demokratinės ir asmens teises gerbiančios valstybės. Pakiltų ir Lietuvos reitingas žinomiausios europinės nevyriausybinių organizacijos „ILGA-Europe“ sudaromame vaivorykštės žemėlapyje. Geresnis valstybės įvaizdis galėtų padėti pritraukiant didesnę skaičių tas pačias Europos Sąjungos principines vertybes palaikančių tiek tarptautinių įmonių ir investuotojų, tiek Europos Sąjungoje dirbančių profesionalių darbuotojų.

8. Įstatymo projekto atitiktis strateginio lygmens planavimo dokumentams.

Įstatymo projektas atitinka strateginio lygmens planavimo dokumentus. Įstatymo projektu prisidedama prie Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos, kuriai pritarta Lietuvos Respublikos Seimo 2020 m. gruodžio 11 d. nutarimu Nr. XIV-72, 191.5 papunktyje numatyto siekio – operatyviai įgyvendinsime EŽTT sprendimus ir šalinsime sisteminius teisinio reguliavimo trūkumus, sudarančius prielaidas tarptautiniams teismams konstatuoti žmogaus teisių pažeidimus nacionaliniu lygmeniu – įvykdymo. Taip pat Įstatymo projektu tiesiogiai įgyvendinama Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo plano,

patvirtinto Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2021 m. kovo 10 d. nutarimu Nr. 155, 8.1.11 papunktyje numatyta priemonė „Parengti įstatymų pakeitimus, užtikrinančius Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo, Europos Žmogaus Teisių Teismo, ES Teisingumo Teismo sprendimų, Jungtinių Tautų komitetų, kuriuose valstybei atstovauja Vyriausybės atstovas Europos Žmogaus Teisių Teisme, sprendimų įgyvendinimą Teisingumo ministerijos srityje“.

9. Įstatymo inkorporavimas į teisinę sistemą, kokius teisės aktus būtina priimti, kokius galiojančius teisės aktus reikia pakeisti ar pripažinti netekusiais galios.

Siekiant Įstatymo projekte siūlomus pakeitimus inkorporuoti į teisinę sistemą, priimti naujų, pakeisti ar pripažinti netekusiais galios kitų galiojančių įstatymų nereikės.

10. Įstatymo projekto atitiktis Valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimams, įstatymo projekto sąvokų ir jas įvardijančių terminų įvertinimas Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka.

Įstatymo projektas parengti laikantis Valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymo reikalavimų ir atitinka bendrinės lietuvių kalbos normas. Įstatymo projekte nepateikiama naujų sąvokų ir sąvokas įvardijančių terminų, todėl šis projektas nevertintinas Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka.

11. Įstatymo projekto atitiktis Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatomis ir Europos Sąjungos teisei.

Įstatymo projektas užtikrins Lietuvos Respublikos teisinio reguliavimo atitiktį Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatomis ir Europos Sąjungos teisei, juo bus pasiektas nacionalinės teisės suderinamumas su EŽTT jurisprudencija, atsižvelgiant į tai, kad Įstatymo projektu bus atsisakoma minėtų dokumentų neatitinkančių nacionalinės teisės normų.

12. Įstatymo įgyvendinimui reikalingi įgyvendinamieji teisės aktai, juos priimti turintys subjektai.

Įstatymo projekte siūlojamiems pakeitimams įgyvendinti nereikės priimti įgyvendinamųjų teisės aktų.

13. Kiek valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų prireiks įstatymui įgyvendinti, ar bus galima sutaupyti.

Numatoma, kad Įstatymo projektu siūlomų nuostatų įgyvendinimas nepareikalaus papildomų valstybės biudžeto lėšų. Priėmus įstatymą būtų užkirstas kelias panašioms byloms ateityje ir valstybei daugiau nereikėtų leisti lėšų nei žalos atlyginimui, nei bylinėjimuisi. Be to, atsisakius Įstatymo 4 straipsnio 2 dalies 16 punkto, sumažėtų Įstatymo nuostatų laikymosi kontrolės apimtis, tokiu būdu taip pat būtų taupomos valstybės biudžeto lėšos.

14. Įstatymo projekto rengimo metu gauti specialistų vertinimai ir išvados.

Įstatymo projekto rengimo metu specialistų vertinimų ir išvadų negauta.

15. Reikšminiai žodžiai, kurių reikia Įstatymo projektui įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, įskaitant Europos žodyno „Eurovoc“ terminus, temas bei sritis.

Reikšminiai Įstatymų projektų žodžiai, kurių reikia jam įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, yra „nepilnamečiai“, „šeimos samprata“, „viešojo informacija“.

16. Kiti, iniciatorių nuomone, reikalingi pagrindimai ir paaiškinimai.

Nėra.